

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VA SPORT ISHLARI
VAZIRLIGI

ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT MADANIYAT INSTITUTI

ERGASH TOSHMATOV

«DIRIJYORLIK»

TOSHKENT–2006 yil

Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat institutining Ilmiy Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Ushbu darslik musiqa san'ati yo'liga qadam qo'ygan talabalarga dirijyorlik san'ati sirlarini o'rgatishga qaratilgan bo'lib, unda nazariy bilimlar bilan birgalikda amaliy ko'nikmalarni egallashga katta ahamiyat berilgan. Dirijyorlikning dastlabki holatidan boshlab, bosqichma — bosqich mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi mavzular, musiqiy namunalari, O'zbekistonning tanikdirijyorlari ijodiy faoliyatlari keng yoritilgan. Mazkur darslik madaniyat va san'at oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun mo'ljallangan, shuningdek, undan o'rta maxsus ta'lim muassasalari o'quvchilari ham foydalanishlari mumkin.

Mas'ul muharrir: — **B.Azimov** ped.fan.nomzodi.

Taqrizchilar: — **F.Sodiqov**, O'zbekiston xalq artisti, professor.
X.Shamsuddinov, O'zbekiston xalq artisti, dosent. **B.Rasulov**, O'zbekiston san'at arbobi, dosent.
A.Liviyev — O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, professor.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2006 yil 6 noyabrdagi 251-sonli buyrug'i asosan chop etildi. Guvohnoma № 0487

1. MAXSUS MUHARRIRDAN

Yosh avlod tarbiyasi, kelajak vorislarini tayyorlash dolzarb masala ekanligi «Ta'lim to'g'risida»gi, hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dastur»i Qonunlarida e'tirof etilgan. Qobiliyatli va iste'dodli yoshlarni to'g'ri tarbiyalab, jamiyatda o'z o'rniga qo'ya bilish ustoz san'atkorlardan katta mas'uliyatni talab etadi. Shu bois soxa mutaxassisleri zamon talabi darajasida ish yuritib vazifalariga jiddiy qarashlari lozim. Shu bilan birga ta'lim-tarbiyani birga olib borish uchun darslik ham muhim o'rin tutadi. San'at yo'liga qadam qo'ygan talaba-o'quvchilar nazariy va Amaliy bilimlarini darslik orqali egallaydilar. Shulardan biri dirijyorlik san'ati o'zining ko'pqirraligi bilan ajralib turadi. Bu san'at yo'nalishi boshqa san'at turlaridan ancha yosh bo'lishiga qaramay (O'zbekistonda XX asrdan rivojlana boshladi), ko'pchilikda qiziqish uyg'ota oldi. Shuning uchun bu soxani o'zlariga kasb qilib tanlagan yoshlarga yengillik yaratish maqsadida respublikamizda taniqli, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, dirijyor Ergash Toshmatov darslik yaratishga qo'l urdi. Ergash Toshmatov faol ijodkor, musiqali teatr targ'ibotchisi (1961 yildan shu kungacha Muqimiy nomidagi Respublika musiqali teatrida dirijyorlik faoliyatini namoyon etib keluvchi), katta tajribaga ega bo'lgan san'atkor sifatida xalqimiz orasida keng tanilgan. Musiqali teatr dirijyori bo'lish ijodkordan ko'pqirralik bilimni talab etadi, chunki spektaklni tayyorlash jarayonida u faqat orkestrga emas balki butun saxna asariga boshidan oxirigacha rahbarlikni o'z qo'liga oladi. Ergash Toshmatov o'z kasbiga, ijodiga talabchanlik bilan qaraydi, tinimsiz izlanadi, boshqa san'atkorlar ijodini sinchiklab kuzatib o'ziga xos uslubni yaratishga erishdi. Teatrdagi birinchi ijodiy ishi H. G'ulomning qalamiga mansub «Toshbolta oshiq» spektakli bilan boshlangan (musiqa muallifi Manas Leviyev) bo'lsa, hozirgi kungacha 80 dan ortiq spektakl saxna yuzini ko'rishida E. Toshmatovning xizmatlari katta.

Dirijyor — asar musiqasini ijodiy rivojlantiruvchi, uning ruhi bilan yashovchi, o'ta mehnat talab, mashaqqatli, sabr-bardosh talab qiluvchi mas'uliyatli kasbdir. Bir qaraganda osondek ko'ringan dirijyorlik san'atining naqadar mushkul

ekanligini hamma ham tushunib yetavermaydi. Bu kasbning murakkabligi shundaki. orkestrdagi cholg'ularning nafaqat mukammal ijrosi, balki uning sirlarini ham bilishi kerak. Chunki ana shu cholg'ular uyg'un bo'lgandagina ajoyib kuylar dunyoga keladi.

E. Toshmatov orkestr sozandalarini bir maromda ushlab turish, bir vaqtning o'zida spektakl jarayonini hamda tomoshabinlarning munosabatini kuzatib borish mahoratiga ega bo'lgan san'atkordir. Dirijyorning repertuari keng va rangbarang: «Nurxon» (T. Jalilov, G. Sobitov musiqasi).

«Ravshan va Zulxumor» (T. Jalilov, G. Mushel musiqasi), «Paranji sirlari (X. To'xtasinov musiqasi), «Guli siyoh» (D. Soatqulov musiqasi), «Muqimiy» (T. Jalilov va o'g'li X. To'xtasinov musiqasi). «Maxtumquli» (D. Soatqulov, B. Giyenko musiqasi, «Toshbolta oshiq» (M. Leviyev musiqasi). «Alpomish» (T. Jalilov, G. Sobitov musiqasi). «Farhod va Shirin» (Yu. Rajabiy, G. Mushel musiqasi). «Kumush to'y» (Ik. Akbarov musiqasi), «Yoshlikda bergan ko'ngil» (D. Zokirov musiqasi), «Mushkul savdo» (Hab. Rahimov musiqasi, «Bag'ri tosh» S. Haitboyev musiqasi). «To'ydan keyin tomosha» (N. Norxo'jayev musiqasi). «Soyibxo'ja operasiyasi» (F. Alimov musiqasi). «Quduq tubidagi faryod» (B. Lutfullayev musiqasi) va boshqalar ijodidan joy olgan.

Ergash Toshmatov teatrdagi ijodiy faoliyat bilan cheklanib qolmay, yosh mutaxassislar tayyorlashda ham samarali mehnat qilib keladi. 1954–1974 yillarda R. Glier nomidagi Respublika o'rta-maxsus musiqa maktab-internatida (hozirgi akademik lisey, 1968–1975 yillarda Toshkent Davlat konservatoriyasida (hozirgi O'zbekiston Davlat konservatoriyasi), 1975 yildan shu kungacha Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat madaniyat institutida ishlab yuzdan ortiq malakali shogirdlar tayyorlashga muvaffaq bo'ldi. U 1974 yilda O'zbekistonda xizmat ko'satgan artist, 1981 yilda dosent ilmiy unvoniga sazovor bo'ldi. Shogirdlari orasida: dirijyorlardan F. Sodiqov — O'zbekiston xalq artisti, professor, B. Rasulov — O'zbekiston san'at arbobi va boshqalar bor.

E. Toshmatov 1965 yildan beri O'zbekiston radiosi orqali jahon mumtoz musiqasi namoyondalari, o'lmas musiqa durdonalari. taniqli ijodkor-dirijyorlar

hayoti va ijodi haqida qiziqarli, mazmunli eshittirishlar olib boradi. M.: Muxtor Ashrafiy, Aleksey Kozlovskiy, Bahrom Inoyatov, Narimon Olimov, Fazlitdin Shamsutdinov. Zohid Xaqnazarov va boshqalar haqidagi eshittirishlar yuqori saviyada tayyorlanganligi bilan ajralib turadi. Shularning hammasi Ergash Toshmatovning mehnatsevarligi, barcha ijodiy va jamoat ishlarida faolligi tufayli amalga oshdi. Uning to'plagan bilimi, mahorat darajasi, ko'p yillik tajribasi mahsuli sifatida ushbu darslik yuzaga kelishiga zamin bo'ldi. Maqsad — talaba yoshlarni dirijyorlik sir-asrorlari bilan yaqindan tanishtirish, nazariy va amaliy bilim olish imkoniyatlarini yengillashtirish, ikkinchidan to'plagan boy tajriba bilan o'rtoqlashishdan iboratdir.

E. Toshmatov qator yillar davomida O'zbekiston Davlat konservatoriyasi, A. Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat madaniyat institutida bitiruv davlat nazorat komissiyasi raisi bo'lib keldi. Bu tajriba unga talabalarning bilim darajasi haqida ma'lum tasavvur berdi. Shu sababli talabalar uchun ushbu darslikka O'zbekistonda taniqli va mashhur bo'lgan dirijyorlarning bir guruxini kiritishni lozim topdi.

E. Toshmatovning ushbu kasbga bag'ishlangan darsligi esa dirijyorlik san'atining dastlabki pog'onasidan hozirgi kungacha bo'lgan tarixi, dirijyorlik kasbini egallash uchun zarur bo'lgan bilim, malaka va ko'nikmalari hosil qilishni bosqichma-bosqich yoritib beradi. Xar bir mavzularga musiqali namunalar orqali yondashilganligi ham darslikning salmog'ini oshiradi, madaniyat va san'at oliy o'quv yurtlari talabalari uchun kerakli qo'llanma bo'lishini ta'minlaydi.

B. Azimov pfn